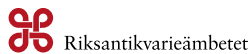

Kreativa näringar

Delrapport inom
myndighetsgruppen
Innovation och förnyelse

SWEDISH AGENCY FOR ECONOMIC AND REGIONAL GROWTH

© Riksantikvarieämbetet, Statens arkiv, Statens kulturråd, Tillväxtanalys, Tillväxtverket, VINNOVA

Illustrationer: Smart Textiles. Ocean – Sea/Marie Ledendal, foto: Jan Berg (omslag och sid. 39), Anna Persson/Linda Worbin foto: Anna Persson (sid. 8), Optisk Fiber/Barbara Jensen foto: Jan Berg (sid. 15), Komposition och styling: Sarah Torkelsson och Evelina Bryngelsson (sid. 25).

Printed in Sweden by: Alfa Print AB, 2009

ISBN: 91-85259-68-7

INNEHÅLL

Förord sid. 5

Sammanfattning med generella slutsatser samt rekommendationer sid. 6

Uppdraget sid. 9

Medverkande myndigheter och regioner sid. 11

Allmänna intryck och erfarenheter sid. 13

Valda regioner – möjligheter till samverkan sid. 16

Hur har samverkan mellan regional och nationell nivå fungerat? sid. 22

Hur kan samarbetet mellan regional och nationell nivå förbättras? sid. 23

Referenser sid. 26

Bilaga 1. Kartläggning av regionala initiativ inom kreativa näringar sid. 27

FÖRORD

Kreativa näringar är ett område som spänner över flera sektorer – såsom kultur, kulturarv, medier, näringsliv och turism. Flera regioner har sedan länge arbetat sektorsövergripande med frågor inom området, medan staten först på senare år har tagit egna initiativ. Det har därför varit av stort värde att myndigheterna uppträder samlat och på det sättet kan fungera som en betydelsefull aktör inom området.

De medverkande myndigheterna har delvis olika utgångspunkter för sitt deltagande i arbetsgruppen, men sammantaget står myndigheterna för en bred kunskap om kreativa näringar, vilket har varit en värdefull grund för arbetet i gruppen. För arbetsgruppen har det dessutom varit en styrka att flera av de deltagande myndigheterna nyligen har samverkat om uppdrag som har nära anknytning till området kreativa näringar, som KRUS-projektet och entreprenörskapsuppdraget. En annan styrka är att kreativa näringar är ett område som är mycket aktuellt både nationellt och regionalt.

Arbetet med kreativa näringar har medfört en kompetenshöjning för myndigheterna som är värdefull med tanke på frågans aktualitet, såväl nationellt som internationellt, men också inför ett eventuellt uppdrag gällande entreprenörskap.

Många regioner har lång erfarenhet av att arbeta med frågor inom kreativa näringar. Deras erfarenheter och kunskaper har varit värdefulla att ta in i arbetet. För att ytterligare lyfta fram de regionala insatserna inom området har gruppen genomfört en undersökning av regionala initiativ inom området kreativa näringar.

Arbetsgruppen för kreativa näringar har haft ett positivt samarbete med två regioner – Östergötland och Norrbotten. Samarbetet har dels gått ut på att utveckla former för samverkan i stort, dels att lyfta fram några konkreta projekt för fortsatt samverkan.

Denna rapport ingår som bilaga i Tillväxtverkets samlade rapport Tematiskt myndighetsarbete. Innovation och förnyelse. Slutrapport 2009-04-15 (Dnr 012-2007-2625).

SAMMANFATTNING MED GENERELLA SLUTSATSER SAMT REKOMMENDATIONER

De myndigheter som ingår i arbetsgruppen kreativa näringar är Verket för näringslivsutveckling – Nutek (Tillväxtverket), Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet (Statens arkiv), Statens kulturråd och Verket för innovationssystem – VINNOVA. Institutet för tillväxtpolitiska studier – ITPS (Tillväxtanalys) har även deltagit i gruppens arbete. Samarbetspartners är Länsstyrelsen i Norrbottens län, Norrbottens läns landsting, Regionförbundet Östsam och Länsstyrelsen i Östergötlands län. Statens kulturråd har haft i uppgift att hålla samman arbetet.

Arbetsgruppen har haft totalt åtta möten, samtliga i Stockholm, samt ett särskilt möte med företrädare för Generatorprojektet. Arbetsgruppen har också träffat företrädare för Nätverket för upplevelseindustrin och KRUT-projektet, ett samverkansprojekt mellan flera län inom kreativa sektorn, samt orienterat sig om rapporten *Hemslöjden som näringsgren*.

Arbetsgruppen har valt att genom dialogmöten föra konkreta diskussioner med de två samverkande regionerna/länen om hur samverkan mellan nationell och regional nivå kan utvecklas inom kreativa näringar. Som komplement till den regionala dialogen har även en kartläggning av samtliga regioners initiativ inom området kreativa näringar genomförts under vintern 2008/09 (*Bilaga 1*).

Vid de möten som gruppen har haft med företrädare för de valda regionerna/länen är det några frågor som har visat sig vara särskilt viktiga för en fortsatt utveckling av området kreativa näringar. Dessa områden är:

- Definitioner, avgränsningar och statistik inom området kreativa näringar.
- Behov av mötesplatser, inkubatorer och nätverk.
- Behov av nationella stödsystem: stöd för nyföretagande och experimentell verksamhet, produkt- och tjänsteutveckling m.m.

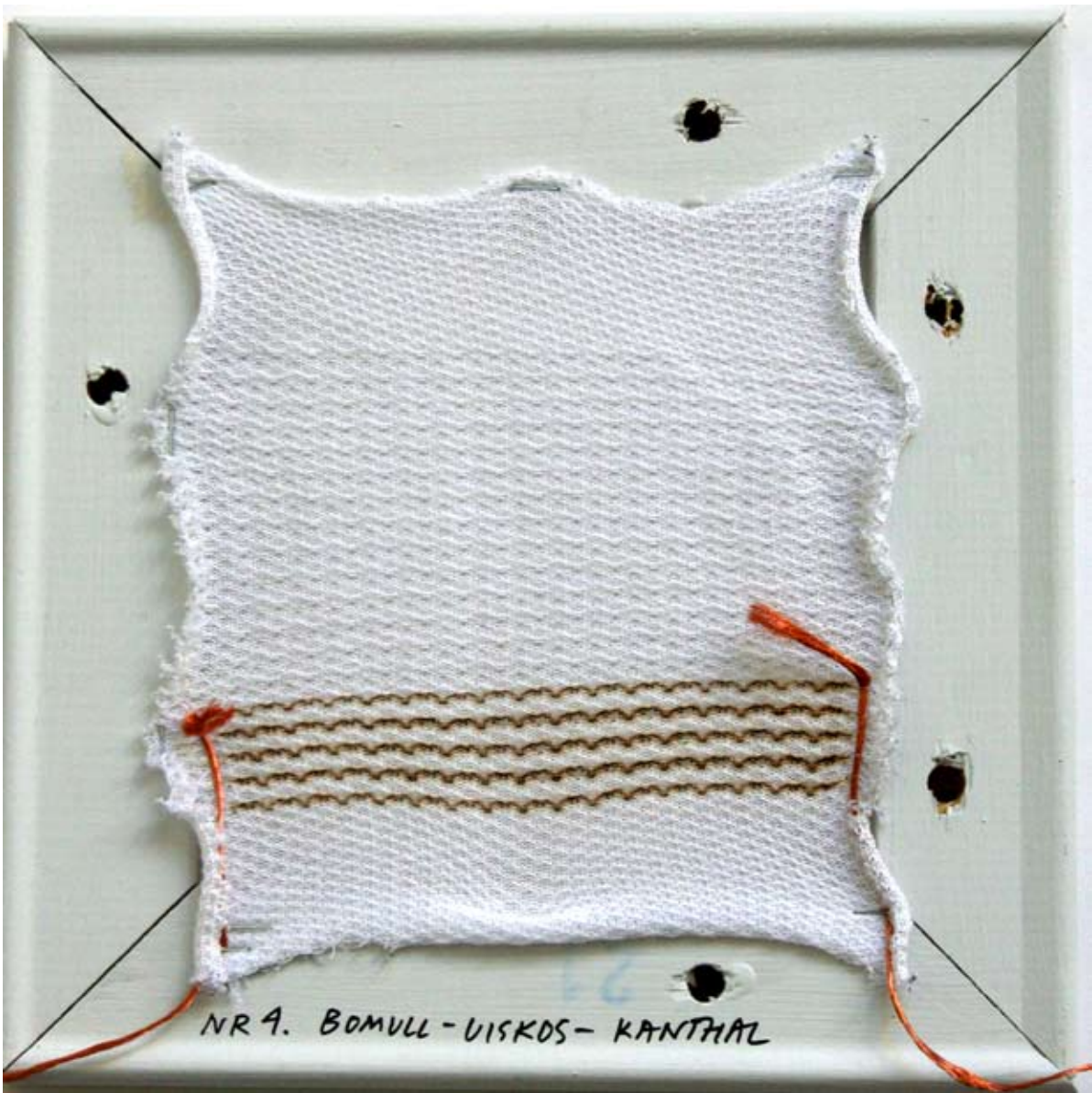
Utifrån de diskussioner som har förts vid de regionala dialogerna har gruppen valt att lyfta fram följande projekt som lämpliga för fortsatt samverkan: I Norrbotten Framsynsprojektet för ungdomar och Cross Borders, samt i Östergötland utveckling av nätverksstöd och inkubatorverksamhet och andra frågor med anknytning till KRUT-projektet.

Med utgångspunkt från de diskussioner som förts inom gruppen och kontakter med samverkande regioner/län kan vi konstatera följande:

- Kreativa näringar är ett område som många regioner har lång erfarenhet av att arbeta med, medan det på statlig nivå saknas en samsyn för området. Det finns ett starkt önskemål från regionerna att staten utformar en strategi för kreativa näringar. Detta skulle synliggöra området på ett tydligare sätt.

- Regionerna har ett uttalat behov av nationell överblick och erfarenhetsspridning inom kreativa näringar. Eftersom begreppet kreativa näringar är relativt nytt finns det behov av samlad kunskap och erfarenhetsspridning om kreativa näringar även i ett nationellt och internationellt perspektiv.
- Det behövs stöd för att underlätta för entreprenörskap inom sektorn. Sådant stöd skulle kunna innebära att ta fram en branschguide för entreprenörskap inom kultursektorn, att utveckla statistik, insatser inom utbildning, fortbildning och rådgivning i entreprenörskap, samt olika ekonomiska stödinsatser.
- Det finns ett värde i att berörda myndigheter uppträder samlat gentemot regionerna när det gäller kreativa näringar. Det innebär dels att regionerna inte behöver samtala med många olika parter, dels att frågan markeras på ett tydligare sätt.
- Ett stort antal personer med olika erfarenheter har deltagit i de regionala mötena, vilket har bidragit till att frågorna har fått en bred belysning.
- Mötena har i stor utsträckning handlat om erfarenheter av olika projekt och utvecklingsarbete inom kreativa näringar. En slutsats är att det finns behov av en samtalspartner utanför regionen.
- Länsstyrelsernas engagemang i arbetsgruppen har, med undantag för Norrbotten, varit svagt.
- De deltagande myndigheternas kunskaper om kreativa näringar har ökat – särskilt när det gäller insatser på den regionala nivån.

Avslutningsvis kan gruppen konstatera att det är en styrka om samtliga deltagande myndigheter har ett tydligt nationellt uppdrag om regional tillväxt som grund för samverkan med regionerna och länen. Detta skulle också innebära en tydligare prioritering av frågan inom myndigheterna.

NR 4. BOMULL - VISKOS - KANTHAL

UPPDRAGET

Regeringen har den 20 juni 2007 uppdragit (N2007/5727/RT) åt ett antal myndigheter att, i tre tematiska myndighetsgrupper, stärka sitt tvärssektoriella samarbete för hållbar regional tillväxt genom att medverka i tematiska myndighetsgrupper. Uppdraget ska bedrivas inom de prioriteringar som anges i Nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 (N2006/11184/RUT). Prioriteringarna är: Innovation och förnyelse, Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud samt Tillgänglighet. För samtliga grupper ska även den fjärde prioriteringen Strategiskt gränsöverskridande samarbete ingå som ett perspektiv.

I myndighetsgruppen Innovation och förnyelse ingår enligt regeringsbeslutet: Invest in Sweden Agency (ISA), Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Riksarkivet, Statens energimyndighet, Statens kulturråd, Verket för innovationssystem (VINNOVA) och Verket för näringslivsutveckling (Nutek). Härutöver har regeringen inbjudit följande organisationer att ingå i myndighetsgruppens (Innovation och förnyelse) arbete: Sveriges universitets- och högskoleförbund, Innovationsbron AB, Exportrådet och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Nutek har varit samordningsansvarig myndighet.

Syfte

Syftet med uppdraget är att:

- tydliggöra statens gemensamma roll inom temat,
- identifiera nya samband och synergier mellan myndigheterna,
- utveckla former för samverkan mellan myndigheterna och mellan myndigheterna och lokala och regionala aktörer,
- genomföra gemensamma insatser, utifrån slutsatser i arbetet med uppgifterna ovan.

Det övergripande syftet med uppdraget är att skapa ett tvärssektoriellt mervärde för såväl regionala aktörer som myndigheter. Kunskaperna och erfarenheterna ska spridas och användas för att förstärka myndigheters deltagande inom det regionala utvecklingsarbetet.

Arbetsuppgifter och indelning i arbetsgrupper

Arbetet i myndighetsgruppen Innovation och förnyelse har lagts upp så att myndighetsgruppen dels genomför myndighetsgemensamma arbetsseminarier koordinerade av Nutek, som även har svarat för dokumentation, minnesanteckningar m.m., dels förberett och genomfört ett antal regionala dialogmöten.

Gruppen har utarbetat ett handlingsprogram i fyra steg: (Programmet har beskrivits mer detaljerat i delrapport 1).

Steg 1 Tydliggöra statens roll

Steg 2 Identifiera gemensamma insatser

Steg 3 Genomföra gemensamma insatser

Steg 4 Slutsatser och reflektioner

Myndighetsgruppen Innovation och förnyelse har bildat fem arbetsgrupper som genomfört dels myndighetsgemensamma möten, dels ett antal regionala möten:

- Cleantech/Miljöteknik
- Förnybar energi
- Natur- och kulturvärden
- Kreativa näringar
- Dialog som verktyg

Vad är kreativa näringar?

Kreativa näringar är inget entydigt begrepp. Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) beskriver begreppet på följande sätt: ”Kreativa näringar är det begrepp som valts för att fånga det fenomen i samhället som tyder på att expressiva värden som estetiska aspekter och upplevelser har ökat i betydelse i ekonomin.” Andra liknande begrepp som ITPS nämner är upplevelseindustrin, kreativa industrin, kulturella näringar och de engelska motsvarigheterna ”experience economy”, ”creative industries”, ”cultural sector” och ”cultural industry”. ITPS skriver vidare: ”Gemensamt för dessa begrepp är att de beskriver en koppling mellan kultur, kreativitet och näringsliv som innebär att också kulturpolitiken och näringspolitiken i större omfattning överlappar varandra.” (*Kreativ tillväxt? – En rapport om kreativa näringar i politik och statistik*. 2008).

Det innebär att kreativa näringar kan omfatta allt ifrån konstnärlig verksamhet till turism och sport. I *Bilaga 1* redovisas utförligare regionernas definitioner av kreativa näringar.

MEDVERKANDE MYNDIGHETER OCH REGIONER

De myndigheter som ingår i arbetsgruppen kreativa näringar är Nutek, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Statens kulturråd och VINNOVA. Statens kulturråd har i uppgift att hålla samman arbetet. Dessutom medverkar ITPS i arbetsgruppen kreativa näringar.

Följande personer ingår i arbetsgruppen: Anita Jonsson, Statens kulturråd, Birgitta Modigh, Statens kulturråd, Agneta Florin, Nutek, Erika Nilsson, Riksantikvarieämbetet, Christer Bogefeldt, Riksarkivet, Jonas Matthing, VINNOVA, samt Anne Kolmodin, ITPS. Dessutom har Hans Ahrens och Per-Olof Remmare, båda Nutek, deltagit vid några av arbetsgruppens möten. Länsstyrelserepresentanter i gruppen har varit Gunilla Havnesköld, Norrbotten, Anders Nordborg, Stockholm och Peter Eklund, Södermanland.

De medverkande myndigheterna har delvis olika utgångspunkter för sitt deltagande i arbetsgruppen. Sammantaget står myndigheterna för en bred kunskap om den kreativa sektorn, vilket har varit en värdefull grund för arbetet i gruppen.

Nutek arbetar tillsammans med ett flertal olika aktörer i olika grupperingar för att främja de kreativa näringarna. Nutek har beviljat stöd till flera projekt inom kreativa näringar. Ett exempel på detta är Generator 2008, en konferens som arrangerades av myndigheter, regioner och intressenter inom upplevelseindustrin.

Nutek har under 2008 haft en koordinatorfunktion i Nordiska Ministerrådets projekt KreaNord som ska vara en tvärasektoriell samlingspunkt för erfarenheter, kunskaper och utvecklingsvisioner som täcker både näringslivs- och kultursektorn. Nutek stödjer också ett regionalt klusterprogram till och med år 2010. Programsatsningen under perioden 2005–2010 omfattar totalt cirka 70 mkr. Några klusterinitiativ med anknytning till de kreativa näringarna har beviljats finansiellt processtöd: Måltiden (Grythyttan), Rörlig bild/Moving Images (Skåne/Blekinge) och Besöksnäringen (Dalarna).

Riksantikvarieämbetet ska enligt regleringsbrevet vara samlande och pådrivande i kulturmiljöarbetet. Syftet är att kulturarvet och miljöns kulturvärden ska tas tillvara inom olika samhällssektorer, att arbetet med kulturmiljöns bevarande och bruk vidareutvecklas, att kunskapsuppbyggnaden utvecklas och resultaten sprids, samt att sektorsforskningen utvecklas och sprids. Riksantikvarieämbetet arbetar också tillsammans med LRF med att stimulera företagare/entreprenörer att utveckla företag med hjälp av kulturmiljövärden, till exempel inom måltid och turism. Bergslagssatsningen, ett samarbete mellan fem länsstyrelser, kommuner och andra lokala aktörer i intresseföreningen Bergslaget och Riksantikvarieämbetet, syftar till att lyfta fram Bergslagen som en kulturhistorisk och turistisk region i syfte att tillvarata och utveckla natur- och kulturarv.

Riksarkivet är central sektorsmyndighet för arkivområdet och har överinseende över hela den statliga arkivverksamheten. Riksarkivet ska medverka till att genomföra den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning. Insatserna har främst bestått i analys-, metod- och kompetensstöd. Riksarkivet arbetar också med att utveckla en strategi för landsarkivens regionala kulturverksamhet som syftar till ett större engagemang i den regionala utvecklings- och tillväxtpolitiken.

Statens kulturråd har medverkat i de gemensamma uppdrag som kulturmyndigheterna har haft med anknytning till regional utveckling och tillväxt, entreprenörskap, samt redovisning av kultursatsningar inom de regionala strukturfonderna. Kulturrådet har i uppdrag att utveckla samspelet med aktörer på den regionala och lokala nivån, vilket bland annat innebär att Kulturrådets ledning genomför regionala dialoger för att diskutera gemensamma kulturpolitiska frågor. Vid sidan av dessa övergripande diskussioner sker kontinuerliga samtal mellan Kulturrådet, landsting/regioner och kommuner i specifika frågor inom Kulturrådets ansvarsområde.

VINNOVA har ett speciellt ansvar för innovationer kopplade till forskning och utveckling. *VINNOVA* har finansierat flera projekt som kan relateras till kreativa näringar, även om kreativa näringar inte finns som ett fokuserat programområde. Tjänsteinnovationsprogrammet syftar till att främja utvecklingen av innovationssystem som utgår från tjänsters speciella logik. *VINNOVA* stödjer också besöksnäringarna.

VINNOVA driver också *VINNVÄXT* som är en konkurrensutsatt tävling för regioner. Syftet med programmet är att främja hållbar tillväxt i regioner genom att utveckla internationellt konkurrenskraftiga forsknings- och innovationsmiljöer inom specifika tillväxtområden. De vinnande regionerna får tio års finansiering med upp till 10 mkr per år. Målet är att vinnarna ska bli internationellt konkurrenskraftiga inom sina respektive områden. Programmet förutsätter en aktiv medverkan av aktörer inom näringsliv, forskning samt offentlig verksamhet. I programmet ingår också en rad stödjande aktiviteter som seminarier, träning/utbildning, erfarenhetsutbyte och forskning/kunskapsför djupning. Ett exempel på en *VINNVÄXT*-satsning som berör kreativa näringar är *Peak of Tech Adventure* i Jämtlands län som ska stimulera produkt- och affärsutveckling inom och emellan områdena turism, vintersport och utvecklandet av friluft produkter.

ITPS har i uppdrag att beskriva och analysera näringslivets utveckling i Sverige. Viktiga perspektiv i sammanhanget är närings- och branschstrukturens utveckling, sysselsättningsstruktur, investeringar och produktivitetstillväxt. *ITPS* har gjort en särskild beskrivning och fördjupad analys för tjänstesektorn som redovisades till regeringskansliet (Näringsdepartementet) den 30 maj 2008.

Arbetsgruppen för kreativa näringar har haft totalt åtta möten, samtliga i Stockholm, samt ett särskilt möte med företrädare för Generatorprojektet. Arbetsgruppen har också träffat företrädare för *KRUT*-projektet och orienterat sig om rapporten *Hemslöjden som näringsgren*.

ALLMÄNNA INTRYCK OCH ERFARENHETER

En styrka i gruppens arbete är att det sedan tidigare fanns väl upparbetade kontakter mellan de deltagande myndigheterna. En annan styrka är att området kreativa näringar är mycket aktuellt både nationellt och regionalt. Trots detta tog det lång tid innan arbetet kom igång. Ett skäl till detta var att uppdraget var otydligt formulerat.

Det fanns också en tveksamhet kring var tyngdpunkten i uppdraget skulle ligga – på området kreativa näringar eller på former för samverkan mellan nationella myndigheter och mellan myndigheter och regionala aktörer. Detta medförde att det var svårt att göra tydligt för medverkande regioner vilken roll de förväntades spela. Dessutom var engagemanget från de utsedda länsstyrelserepresentanterna – med något undantag – mycket svagt.

Att stärka tvärssektoriell samverkan

Kreativa näringar är ett område som spänner över flera sektorer – kultur, kulturarv, medier, näringsliv, turism etc. Flera regioner har sedan länge arbetat sektorsövergripande med frågor kring kreativa näringar, medan staten först på senare år har tagit egna initiativ. Det har därför varit av stort värde att myndigheterna uppträder samlat och på det sättet kan fungera som en betydelsefull aktör inom området.

Kreativa näringar är problematiskt att avgränsa. Därför har en relativt stor del av mötena ägnats åt att deltagarna orienterat sig om pågående aktiviteter och nya rapporter, begreppsdefinitioner och statistik. Nationella stödssystem är också en fråga som har tagits upp vid flera tillfällen.

Arbetet inom gruppen har även medfört ökad kunskap om regionala initiativ inom området, men också bättre kunskap om varandras frågor bland de nationella myndigheterna.

Att utveckla samverkansformer som förstärker samarbetet dels mellan myndigheter, dels mellan myndigheter och lokala/regionala aktörer

Myndigheterna har olika kontaktnät på den regionala nivån – länsstyrelser, landsting och regioner – vilket kan komplicera samverkan mellan den nationella och den regionala nivån. Det innebär att regionala dialoger förs med flera olika parter som inte alltid har en gemensam syn på frågan. Å andra sidan kan det innebära att en dialog mellan stat och region kan stimulera till samverkan mellan de olika regionala aktörerna. Liknande erfarenheter gjordes inom KRUS-projektet, där det visade sig att det inte alltid fanns upparbetade kontakter mellan de regionala parterna kring frågor om kulturens roll i arbetet med regional utveckling och tillväxt.

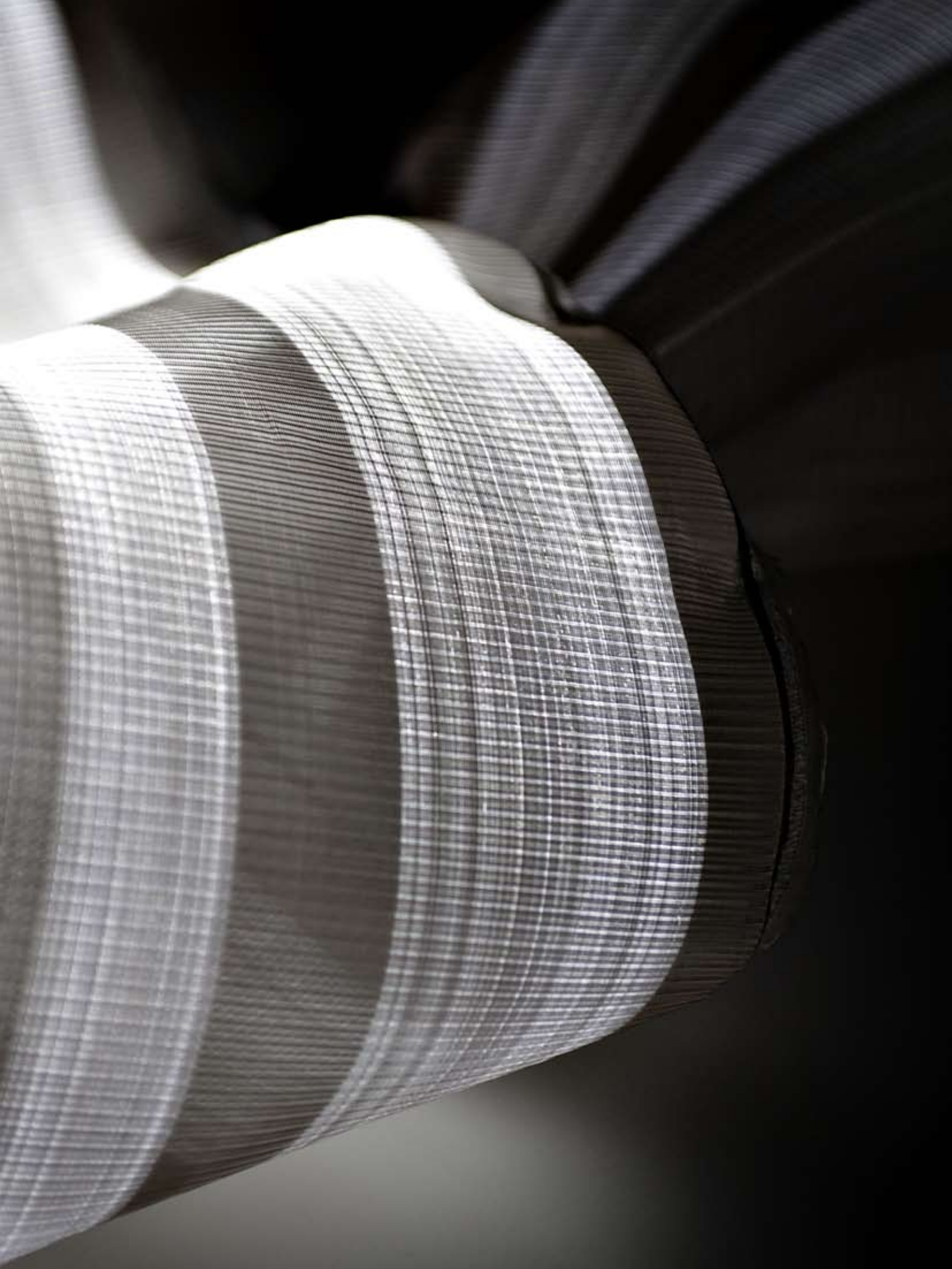
Att genomföra gemensamma insatser

De medverkande myndigheterna har delvis olika utgångspunkter för sitt deltagande i arbetsgruppen, men sammantaget står myndigheterna för en bred kunskap om den kreativa sektorn,

vilket har varit en värdefull grund för arbetet i gruppen. För arbetsgruppen har det dessutom varit en styrka att flera av de deltagande myndigheterna nyligen har samverkat i frågor som har nära anknytning till området kreativa näringar, som till exempel KRUS-projektet 2007–2008 och regeringsuppdraget om kultur och entreprenörskap våren 2008.

Regionerna har sedan länge arbetat med frågor som rör kreativa näringar, medan staten först under senare tid har lyft fram området. Det har därför uppfattats som mycket positivt att de medverkande myndigheterna för en dialog med de regionala aktörerna och visar engagemang i frågan.

Arbetet med kreativa näringar har medfört en kompetenshöjning för myndigheterna som är värdefull med tanke på frågans aktualitet, såväl nationellt som internationellt, men också inför ett eventuellt kommande uppdrag gällande entreprenörskap.

VALDA REGIONER – MÖJLIGHETER TILL SAMVERKAN

Arbetsgruppen har valt att samarbeta med Norrbotten och Östergötland. Kontaktpersonen i Norrbotten är ansvarig för regionala tillväxtfrågor på länsstyrelsen och är också en av länsstyrelseresrepresentanterna i arbetsgruppen. I Östergötland är kulturchefen på Regionförbundet Ötsam arbetsgruppens kontaktperson.

Ett skäl till att arbetsgruppen har valt att samarbeta med Norrbotten och Östergötland/Ötsam är att båda regionerna har en lång och bred erfarenhet av att arbeta med kreativa näringar i samverkan med många olika aktörer inom området. Ytterligare ett skäl är att de två valda länen står för en god geografisk spridning men också olika organisationsformer. I Norrbotten ligger ansvaret för regional utveckling på länsstyrelsen, i Östergötland ligger detta ansvar på regionförbundet. Dessutom arbetar båda regionerna gränsöverskridande. KRUT-projektet, där Ötsam är samordnare, omfattar sex regioner. Projektet stöds bland annat av EU:s regionala utvecklingsfond. Länsstyrelsen i Norrbotten medverkar i många projekt inom kreativa näringar där samarbete sker med bland annat Norge, Finland och Ryssland.

Dialogmöten i tre steg

Samverkan med de valda regionerna har skett genom dialogmöten i tre steg med början hösten 2008. Uppstartsmöten genomfördes den 11 november 2008 i Linköping och den 13 november 2008 i Luleå. De angivna målen för mötena har varit att:

- ett mervärde ska ha skapats för både myndigheter och regionala aktörer genom ökad kunskap om varandras kompetensområden,
- de nationella myndigheternas medverkan i det regionala tillväxtarbetet ska ha förstärkts och förtydligats, samt att
- det vid projektets slut ska finnas en nationell överblick över kreativa näringar.

Detta har skett genom att:

- informera om respektive aktörs arbete inom temaområdet Kreativa näringar (skriftliga underlag lämnades före mötet),
- konkreta förslag har tagits fram till hur samverkan kan förbättras och utvecklas mellan de olika aktörerna inom området Kreativa näringar.

Inför de regionala dialogerna lämnade respektive myndighet ett underlag om sitt arbete inom temaområdet kreativa näringar, där även de nuvarande kontakterna med den regionala nivån beskrevs. Arbetsgruppen presenterade också en kort översikt över rapporter och aktiviteter inom området Kreativa näringar på nationell, nordisk och internationell nivå (inklusive EU).

Deltagare vid de regionala mötena har varit arbetsgruppen och ansvariga regionala aktörer inom kultur, kulturmiljö, näringsliv och turism. Även de av länsstyrelsekollektivet utsedda represen-

tanterna har varit inbjudna till arbetsgruppens regionala möten.

Vid de följande fördjupningsmötena, den 22 januari 2009 i Luleå och den 6 februari 2009 i Linköping, deltog ett stort antal personer som är verksamma inom de kreativa näringarna i respektive region. Vid dessa möten diskuterades konkreta förslag med utgångspunkt från regionernas verksamhet.

Ett avslutande möte med arbetsgruppen, företrädare för de två valda regionerna, samt företrädare för SKL hölls i Stockholm den 16 februari 2009. Vid detta möte beslutades vilka konkreta projekt som arbetsgruppen skulle följa långsiktigt, men också resultatet från tidigare dialogmöten med sikte på generella slutsatser och rekommendationer.

Frågor som har tagits upp vid mötena

Vid de möten som gruppen har haft med företrädare för de valda regionerna är det några frågor som har visat sig vara särskilt viktiga för utveckling av området Kreativa näringar. Dessa är:

- definitioner, avgränsningar och statistik inom området,
- behovet av mötesplatser, inkubatorer och nätverk,
- de möjligheter som de nationella stödsystemen erbjuder: stöd för nyföretagande och experimentell verksamhet, produkt- och tjänsteutveckling.

Andra frågor som har diskuterats vid mötena är forskning, utbildning i entreprenörskap, former för dialoger mellan aktörer på nationell nivå, dialog mellan nationell och regional nivå, samt hur man kan främja ett internationellt och gränsöverskridande perspektiv.

Utifrån de diskussioner som har förts vid de regionala dialogerna har gruppen valt att lyfta fram följande projekt som lämpliga för fortsatt samverkan: i Norrbotten Framsynsprojektet för ungdomar och Cross Borders, samt i Östergötland utveckling av nätverksstöd och inkubatorverksamhet och andra frågor med anknytning till KRUT-projektet.

Norrbotten

Framsynsprojektet för ungdomar

Projektet *Attraktiv Region* är en långsiktig länssatsning på att marknadsföra Norrbotten. Målet är att Norrbotten ska vara känt som en dynamisk region och att Norrbotten ska präglas av en positiv självbild. De prioriterade målgrupperna är bland annat unga människor i och utanför länet. Huvudmän är länsstyrelsen, landstinget, kommunförbundet och Luleå tekniska universitet.

Ur projektet *Attraktiv Region* har tanken på ett särskilt framsynsprojekt för ungdomar uppstått. *Attraktiv Region* väckte frågan om det inte skulle vara intressant att ha med ett ungdomsperspektiv på samma frågor, det vill säga att genomföra ett särskilt framsynsprojekt för ungdomar.

Ungdomsperspektivet är viktigt och prioriterat för de flesta parter, inte minst i Norrbotten

där det är viktigt att ungdomar ser framtidsmöjligheter så att de stannar kvar i högre grad än hittills. Demografifrågan, generationsväxlingen och utmaningarna om hur regionen ska locka ungdomarna att vilja stanna kvar eller att komma tillbaka har lyfts fram som centrala i de workshops som hittills genomförts. Liksom hur man ska kunna engagera ungdomen i regionens framtida utveckling.

Frågor som särskilt beaktas i projektet är nya former för dialog och möten med ungdomar och entreprenörskap för ungdomar (regelverk, finansiering m.m.). Det är dessutom viktigt att anlägga ett genusperspektiv och ett mångfaldsperspektiv på verksamheten.

Mål för projektet

Att, parallellt med det regionala framsynsprojektet, utveckla en framsyn med unga som avsändare och integrera resultaten av framsynerna i strategidokument som kan vara underlag i regionala utvecklingsprogram och andra satsningar.

Inriktning/avgränsning

Ungdomsframsynen fokuserar på följande teman:

- Framtida näringar
- Attraktiva livsmiljöer
- Generationsväxling och kompetensförsörjning

Organisation

Projektet leds av Luleå tekniska universitet, med Anders Lagerkvist som projektledare, och utförs i samarbete med Norrbottens läns landsting och utvecklingsprojektet Attraktiv Region.

Aktiviteter och tidsplan

En grupp unga har rekryterats för att ingå i projektet.

En framsynsprocess ska genomföras i fyra steg genom fysiska möten. Deltagare på dessa möten är de unga deltagarna, projektledare, konsulter och inbjudna, inspiratörer och mediarepresentanter. Träffar sker i perioden mars–september 2009.

Avrapportering av Ungdomsframsynen sker i september 2009. I strategiunderlaget ingår även förslag till fortsättning och utvidgning av ungdomars engagemang i regionens strategiutveckling.

Gemensamt möte för regionala aktörer som deltagit i framsynsprojektet, samt de unga som deltagit i Ungdomsframsynen genomförs. Vid mötet bryts framsynernas perspektiv mot varandra genom en ömsesidig och gemensam granskning. Resultatet av denna process förmedlas via media och presentationer vid regionala möten under tiden september–oktober 2009.

I anslutning till denna huvudprocess kommer sedan att skapas kanaler/arenor för att andra än de som deltar fysiskt ska kunna engagera sig. Den digitala miljön och infrastrukturen erbjuder helt nya och innovativa möjligheter till kommunikation, diskussion och dialog, som det skulle vara mycket spännande att nyttja och utveckla i Ungdomsframsynen.

Frågor att ställa inom projektet och som också är intressant ur ett nationellt perspektiv är: Vilken roll kan ungdomar spela inom utvecklingen av kreativa näringar och hur bidrar detta till regional tillväxt? Vilka produktionsfaktorer finns? Kan man se på kreativa näringar ur ett ungdomsperspektiv? Vilka drivkrafter och möjligheter har ungdomar när det gäller egenföretagande inom den kreativa sektorn?

Projektet Cross Borders – ett förslag till metodutvecklingsprojekt

Bakgrund

Digital Natives, som ungdomar uppvuxna med den digitala tekniken ibland kallas, rör sig och tänker utifrån helt andra sätt än vad tidigare generationer gjort. Förutom att vara i den fysiska verkligheten har de ofta även en digital verklighet, som det etablerade samhället på många sätt står utanför. Kännetecknande för dagens samhälle är det enorma flöde av information och kommunikation som vi ständigt är uppkopplade mot. Det traditionella folkbildande föreningslivet är för yngre ersatt med en digital värld där man skapar sina egna grupper i stället för föreningar och där gruppen är lös och sammansatt utifrån helt andra premisser än det som gäller för traditionellt föreningsliv.

Om samhället ska kunna ta tillvara ungdomarnas verklighet krävs ett nytänkande. Strukturer och metoder måste tas fram som på ett bättre sätt tilltalar dagens unga. Det är inte mötet mellan strukturer som utvecklar och skapar till exempel affärsidéer utan det är individerna. I dag är möjligheterna till möten så oändligt stora genom den nya tekniken och det här måste kanaliseras bättre. I de miljöer som Sverige mest består av med mindre orter behövs nya modeller för att kombinera de mindre orternas livskvalitet med de oändliga möjligheter till möten som de digitala miljöerna erbjuder.

Projektidé

Avsikten med projektet *Cross Borders* är att ta till vara de nya möjligheter som den digitala tekniken erbjuder, men som det etablerade samhället inte varit särskilt bra på att ta till sig.

Cross Borders ska vara ett metodutvecklingsprojekt som ansluter till det andra projektet *Ungdomsframsyn*, där kopplingen mellan ungdomar och kreativa näringar är starkt påtaglig. Tanken är att skapa en konkret fysisk och digital mötesplats – *Hubben* – för ungdomar i Norrbotten men med världen som mottagare och bollblank. Genom projektet öppnas möjligheter för människor där de faktiskt lever och verkar, att möta andra under helt nya omständigheter och lämna öppet för det innovativa och oväntade.

Östergötland

I Östergötland har gruppen valt att arbeta vidare med inkubatorverksamhet och nätverksstöd med anknytning till KRUT-projektet. Men även andra frågor inom projektet som exempelvis statistik och begreppsdefinitioner har diskuterats.

KRUT är ett samarbetsprojekt mellan Östergötland, Örebro, Västmanland, Uppsala, Sörmland och Kronobergs län med stöd av EU:s regionala utvecklingsfond. Projektet samordnas av Regionförbundet Östsam.

Målet för projektet är att skapa en hållbar utveckling inom den kreativa sektorn och därigenom synliggöra sektorns betydelsefulla del av samhällsekonomin samt påvisa hur sektorn bidrar till en regions attraktivitet och tillväxt.

Projektet är uppdelat i tre faser: I den första fasen som påbörjades under 2008 är målet att bygga upp kunskap om den kreativa sektorn. Att samla relevant statistik om den kreativa sektorn i regionen är ett viktigt verktyg i den första fasen.

Den andra fasen ska koncentreras till förankring av projektet, inte minst på den beslutande nivån.

I den tredje och avslutande fasen ingår att skapa mötesplatser för den kreativa sektorn och i och med det förbättra förutsättningarna för entreprenörskap. Varje region ska arbeta aktivt med minst ett nätverk eller mötesplats. Kunskap och resurser som stödjer utveckling av mötesplatserna ska vara samlade i en regional plattform. De regionala plattformarna ska arbeta i samverkan med varandra och vidareutveckla arbetssätt, verktyg för utveckling och spridning av goda exempel.

Mer information om KRUT-projektet:

- www.nutek.se/sb/d/1332/a/9568
- www.ostsam.se/proj_krut.asp

Att utveckla inkubatorverksamhet med anknytning till KRUT-projektet ligger i projektets tredje fas som blir aktuellt först om några år. Det innebär att diskussionerna om samverkan regionalt–nationellt sker på en preliminär nivå. Däremot är de erfarenheter som nu finns inom projektet när det gäller statistik om den kreativa sektorn värdefulla med tanke på det arbete som har påbörjats inom EU (Eurostat) och där Kulturrådet och ITPS medverkar.

Ett skäl till att gruppen har valt att särskilt lyfta fram inkubatorverksamheten är att många konstutövare de facto är enmansföretagare men har svårt att identifiera sig som företagare. Ibland kan det vara svårt att utveckla den affärsmässiga sidan av verksamheten. En inkubatorverksamhet som är särskilt anpassad för den kreativa sektorns behov skulle kunna hjälpa nystartade företag med affärsutveckling och möjligheter till ökad affärskompetens och entreprenöriellt engagemang.

Kartläggning av regionala insatser inom de kreativa näringarna

Som komplement till den regionala dialogen har även en kartläggning av samtliga regioners initiativ inom området Kreativa näringar genomförts under vintern 2008/09. Bakgrunden till detta är att flera regioner och kommuner sedan länge har arbetat med frågor inom den kreativa sektorn. Regionernas ambitioner framgår till viss del av de regionala utvecklingsprogrammen, men det krävs ett bättre och aktuellare underlag för att få till stånd en bra dialog mellan stat och region i denna fråga. Förutom fördelen med en samlad, nationell överblick över området finns det ett behov från regionernas sida att kunna följa vad som sker i andra regioner.

Enkäten skickades till kulturchefer på regional nivå (regionförbund/landsting/självstyrelseorgan) och länsstyrelsernas kontaktpersoner för RTP. Genom Riksantikvarieämbetet har även länsantikvarierna fått enkäten för kännedom. Det samlade resultatet redovisas i *Bilaga 1*.

HUR HAR SAMVERKAN MELLAN REGIONAL OCH NATIONELL NIVÅ FUNGERAT?

Samverkan med de två medverkande regionerna har fungerat mycket väl, trots att den tid som har funnits till förfogande för arbetsgruppen att samverka med regionerna har varit begränsad. Deltagandet från de av länsstyrelsekollektivet utsedda kontaktpersonerna har däremot varit närmast obefintligt.

Positivt har varit att samtliga län har svarat på arbetsgruppens enkät om de kreativa näringarna.

Med utgångspunkt från samverkan mellan arbetsgruppen och medverkande regioner/län kan vi konstatera följande:

- Det finns ett värde i att berörda myndigheter uppträder samlat gentemot regionerna. Det innebär dels att regionerna inte behöver samtala med många olika parter, dels att frågan markeras på ett tydligare sätt.
- Ett stort antal personer med olika erfarenheter har deltagit i de regionala mötena, vilket har bidragit till att frågorna har fått en bred belysning.
- Mötena har i stor utsträckning handlat om erfarenheter av olika projekt och utvecklingsarbete inom kreativa näringar. En slutsats är att det finns behov av en samtalspartner utanför regionen.
- Länsstyrelsernas engagemang i arbetsgruppen har, med undantag för Norrbotten, varit svagt.
- De deltagande myndigheternas kunskaper om kreativa näringar har ökat – särskilt när det gäller insatser på den regionala nivån.

Gränsöverskridande perspektiv

Arbetsgruppen har inte särskilt arbetat med gränsöverskridande perspektiv. Däremot förekommer det i några av de projekt som har diskuterats. I Östergötland har EU-projektet KRUT, som är ett samverkansprojekt inom de kreativa näringarna, diskuterats och frågan har väckts hur ytterligare mötesplatser för kultursektorn och så kallade kultivatorer kan utvecklas runt omkring i vårt land. Dessutom har gruppen vid de regionala dialogerna informerat om aktuella insatser inom området på nordisk och europeisk nivå.

HUR KAN SAMARBETET MELLAN REGIONAL OCH NATIONELL NIVÅ FÖRBÄTTRAS?

Gruppen kan konstatera att det är en styrka om samtliga deltagande myndigheter har ett nationellt uppdrag som grund för samverkan med regionerna. Detta skulle också innebära att frågan prioriterades på ett tydligare sätt inom myndigheterna.

Med utgångspunkt från de regionala dialogerna och den kartläggning som gruppen har genomfört kan man dra följande slutsatser.

Dialog lokalt – regionalt – nationellt

Det finns mycket att vinna på att tydliggöra kulturens roll och värde för nationellt hållbar tillväxt. De nationella myndigheterna har en viktig uppgift i att synliggöra området och verka för ökad dialog, samverka mellan kultur och näringspolitik samt medverka till utveckling av kreativa näringar på regional nivå.

Några av de regioner som deltar i KRUT-projektet anger att det finns behov av dialog mellan lokal, regional och nationell nivå så att de svårigheter man träffar på kan lyftas och åtgärdas. Vissa frågor kan åtgärdas lokalt och regionalt, medan annat gällande exempelvis lagstiftning och regelverk måste tas upp nationellt.

Någon region anser att en bra dialog och medverkan av nationella myndigheter är viktigt i arbetet med strukturfondsprojekt och övrigt programarbete. Det finns också ett behov av att det skapas arenor där bland annat deltagare i strukturfonds- och Interregprojekt inom delsektorer kan mötas för erfarenhetsutbyte.

Det behövs med andra ord en dialogpartner utanför den egna regionen som har överblick över de olika verksamheter som pågår såväl regionalt som nationellt och internationellt.

Samverkan om konkreta projekt

En fråga som har diskuterats inom gruppen är hur de nationella myndigheterna kan bidra till utveckling av den kreativa sektorn på regional nivå. Ett sätt att pröva detta är att samverka kring några konkreta projekt. Arbetsgruppen och de samverkande regionerna/länen har gemensamt valt att lyfta fram tre projekt för fortsatt samverkan: Framsynsprojektet för ungdomar och Cross Borders i Norrbotten och utveckling av nätverksstöd och inkubatorverksamhet och andra frågor med anknytning till KRUT-projektet i Östergötland. Avsikten är att med utgångspunkt från dessa projekt pröva samverkansmöjligheter mellan regional och nationell nivå.

Nationell strategi

Kreativa näringar är ett område som många regioner har lång erfarenhet av att arbeta med, medan det på statlig nivå saknas en samsyn för området. Det finns ett starkt önskemål från

regionerna att staten utformar en strategi för området Kreativa näringar. Detta skulle också ge stöd i det internationella samarbetet men även synliggöra området på ett tydligare sätt.

Det behövs även ytterligare stöd för att underlätta för entreprenörskap inom sektorn. Sådant stöd skulle kunna omfatta utveckling av statistik, utbildning/fortbildningsinsatser i entreprenörskap och olika ekonomiska stödinsatser.

Statistik

De kreativa näringarna anses ha en ökande betydelse för utveckling och tillväxt, men det finns ingen gemensam statistik på området. Flera regioner arbetar med kartläggningar och ser tydligt behovet av en förbättrad statistik. Det är också en fråga som har tagits upp vid samtliga regionala dialoger.

Det arbete som nu påbörjas på europeisk nivå inom Eurostat ses som ett utmärkt stöd för de kartläggningar som regionerna gör.

Finansiering av regionala insatser

Från regionalt håll finns önskemål om ytterligare statliga insatser för innovation inom sektorn, samt för forskning och stöd till olika initiativ. Det behövs även en anpassning av de stödssystem som finns, för att de bättre ska motsvara behoven inom den kreativa sektorn.

Erfarenhetsutbyte

Behovet av kunskapsutveckling inom området är stort, eftersom det händer mycket både regionalt, nationellt och internationellt inom området. Det behövs nationellt stöd för erfarenhetsutbyte mellan regioner inom området Kreativa näringar, men också stöd för att bygga upp nationella och internationella nätverk. Kunskapsspridning i form av skrifter, seminarier, konferenser och liknande är stort, inte minst beroende på att det finns många olika aktörer inom området.

Forskning och innovationer

Kreativa näringar är ett relativt nytt forskningsområde som behöver utvecklas. Samma sak gäller utvärderings- och mätmetoder för att bättre kunna följa och se effekter av alla de satsningar som sker inom området.

Övriga frågor

Övriga frågor som regionerna anser ha betydelse för området är skatte- och redovisningsfrågor, immaterial- och upphovsrätten, samt statliga monopol. Gruppen konstaterar att det finns behov av stöd för att underlätta för entreprenörskap inom sektorn. Sådant stöd skulle kunna innebära att ta fram en branschguide för entreprenörskap inom kultursektorn, insatser inom utbildning, fortbildning och rådgivning i entreprenörskap, samt olika ekonomiska stödinsatser inom kreativa näringar.

REFERENSER

Entreprenörskap och företagande. (Regeringsuppdrag. Rapporter lämnade från respektive myndighet i maj 2008.)

Den kreativa sektorn. Ett verktyg utvecklat för att beskriva och förstå den kreativa sektorn – tillämpat på Norrköping. Rapport 2006-03-14. Mia Sas, Fredrik Sunnergren och Heléne Jons-son. Regionförbundet Östsam.

Kultur i regionala utvecklingsstrategier och program – en lägesrapport. ITPS m.fl. 2008

Kultur och kreativitet – en ny dynamik. Sven Nilsson. Rapport nr 1 december 2006. Regionförbundet Östsam.

Kultur- och upplevelsesektorn i Västra Götaland. En studie av sysselsättning, företag, entrepre-nörskap och utbildningar 2000–2005. Västra Götalandsregionen 2007.

BILAGA 1. KARTLÄGGNING AV REGIONALA INITIATIV INOM KREATIVA NÄRINGAR

Flera regioner och kommuner har sedan länge arbetat med kartläggningar av den kreativa sektorn, men också med stödinsatser som att skapa nätverk, stimulera entreprenörskap etc. Regionernas ambitioner inom området syns till viss del i de regionala utvecklingsprogrammen, men för att få en nationell överblick över området krävs ett bättre underlag. Tanken är att regionerna kommer att få nytta av enkäten, dels genom att den kan fungera som underlag för en förbättrad dialog mellan stat och region, dels genom att de regioner som arbetar med området kan få kännedom om vad som sker i andra regioner.

Enkäten skickades till följande personer: Kulturchefer på regional nivå (regionförbund/landsting/självstyrelseorgan) och länsstyrelsernas kontaktpersoner för RTP.

Enkätfrågor

1. Har er organisation (region/landsting/samverkansorgan eller länsstyrelse) definierat området Kreativa näringar? I så fall – vilka områden ingår?
2. Gör er organisation några särskilda insatser som exempelvis:
 - Program/planer
 - Kartläggning
 - Nätverk
 - Utvecklingsarbete, projekt
3. Hur finansieras eventuella insatser (egna och andras medel, exempelvis från EU)?
4. Samverkar ni med andra aktörer och i så fall med vilka?
5. Har ni behov av medverkan eller insatser från nationella myndigheter och i så fall på vilket sätt och med vilka?

Sammanställning av svaren

1. Definitioner

Kulturrådet har valt att inte definiera området Kreativa näringar. Alla regioner har inte definierat området och svaren visar att begreppet rymmer många skiftande verksamheter. Exempel på modeller som illustrerar sektorns komplexitet har tagits fram av *Regionförbundet Östsam* och används inom de sex länen som ingår i *KRUT-projektet*.

Östsam har länge arbetat med begreppet Kreativa sektorn. I samband med den studie som publicerades 2006 med Norrköping som pilotfall, definierades sektorn utifrån 21 delsektorer som i sin tur indelas i de fyra huvudsektorerna: turism/rekreation/sport, media/digitalt, konst/

design och kulturarv/information. Definitionen grundar sig i sin tur på den brittiska definitionen Creative industries, men med den skillnaden att Östsam uteslutit Spel/vadslagning som finns med i den brittiska versionen.

Enligt Östsam är det viktigt att inte bara se till själva skapandet utan också till de stöttande verksamheterna och produkterna som till exempel instrument, teknik, material, arrangörer, agenter och distribution.

Västra Götalandsregionen har valt att definiera området utifrån tre aspekter – kultur som näring, kultur i näring, kultur och näring.

Kultur som näring definieras utifrån den särskilda affärslogik som råder bland kulturaktörer.

Kultur i näring handlar om modeller för att skapa nya arenor för mötet mellan näringsliv och kulturaktörer som stärker kreativa processer på företagen, deras varumärken och som samtidigt skapar nya arbetsmarknader för konstnärer.

Kultur och näring anger modeller för sponsringsrelationer mellan företag och näringsliv.

Vad som ingår i den kreativa sektorn bestäms oftast utifrån regionala/lokala intressen. I *Kronobergs län* ingår exempelvis också glas, möbler och berättande – tre områden som är viktiga för regionen. *Gotland* har med allt från industriell design till konsthantverk, men också utveckling av gotländska råmaterial som sten, skinn och trä. I det regionala tillväxtprogrammet i *Norrbottnen* ingår följande områden under tillväxtområdet Upplevelsenäringsar: turism, shoppingturism (en kombination av handel, kultur, rekreation, skärgård och nöjen), rymdturism, kulturella tjänster och kreativa näringar som till exempel design, arkitektur, musik, upplevelseproduktion, film och dans. Kombinationer av ny teknik, forskning och innovationskraft främjar enligt regionen utvecklingen av nya affärsidéer, vilket ger goda möjligheter för turism, upplevelser och kreativa näringar att utvecklas och bli konkurrenskraftiga.

Flera län håller på med kartläggningar. I *Värmland* har Cerut (Centrum för forskning om regional utveckling) vid Karlstads universitet fått i uppdrag av Region Värmland att göra en kartläggning av de kreativa näringarna i Arvika kommun. Kartläggningen genomförs i samverkan med Region Värmland och Arvika kommun och avser också att utveckla en ny metod för kartläggning av sektorn.

I projektet KRENOVA, som ägs av *Västerbottens läns landsting* har man tillsammans med Umeå kommun gjort en kartläggning av de kreativa näringarna i Umeå. Kartläggningen har gjorts utifrån KK-stiftelsens definition av branscher (Arkitektur, Design, Hantverk, Film och video, Förlagsverksamhet, TV och radio, Konst och Antikmarknaden, Reklam, Mode, Musik, Scenkonst, Mjukvara för interaktiv fritid, Mjukvara för datortjänster) med hjälp av SCB:s SNI-koder.

KRENOVA gör ytterligare en liknande karläggning för hela Västerbotten och Norrbotten men utgår då ifrån ITPS 15 branscher (Arkitektur, Dator- och TV-spel, Design, Film, Foto, Konst, Litteratur, Marknadskommunikation, Media, Mode, Musik, Scenkonst, Måltid, Turism, Upplevelse-baserat lärande). Även här kommer en lokal anpassning att ske utifrån resultatet.

2. Gör er organisation några särskilda insatser som exempelvis:

Program/planer

Flera regioner, bland annat *Östergötland*, *Blekinge* och *Värmland* nämner att de lyfter fram de kreativa näringarna i sina RUP:ar. Under 2009 ska Värmland ta fram ett handlingsprogram för de enskilda strategierna, där tankarna kring kreativa näringar kommer att utvecklas ytterligare.

Kronobergs län har sedan länge arbetat med planeringsmodeller som fungerar som underlag för att utveckla den kreativa sektorn.

Västra Götalandsregionen nämner att de arbetar med ett brett spektrum av insatser som inkubatorverksamhet, mötesplatser, Interregprojekt kring natur- och kulturturism, forskningsprojekt, marknadsföringsstöd till kulturaktörer, designcheckar m.m.

Västernorrland har påbörjat ett arbete med att kartlägga kreativa näringar och strukturera insatser utifrån målformuleringar och andra ambitioner i sitt tillväxtprogram och i Idéprogram för de kreativa näringarna – FUNKY. FUNKY är fastställt i överenskommelse mellan landstinget, kommunförbundet och länsstyrelsen.

Norrbotten sammanfattar i sitt program för natur- och kulturturism följande insatsområden:

- utveckla ett bra entreprenörskap och värdskap i länet
- förbättra kommunikationer och tillgänglighet
- förbättra och öka marknadsföring och information kring länets attraktioner
- verka för att fler företag ska bli certifierade och kvalitetsmärkta
- stärka och stödja den samiska turismen
- förbättra informationen om nationalparker och naturreservat
- fokusera förvaltningen till de mest attraktiva natur- och kulturmiljöerna

Kartläggning

Inom *KRUT-projektet* har ett omfattande arbete lagts ner på att ta fram relevant statistik för att inventera den kreativa sektorn i respektive region. De sex ingående regionerna har använt gemensamma mallar för datainsamlingen men arbetat med delvis olika verksamhetsinnehåll.

Flera andra regioner har som ett första steg i utvecklingen av kreativa näringar gjort en kartläggning av området. Syftet med *Blekinges* kartläggning var att analysera kreativa näringars omfattning, bredd, struktur, kompetens och värde för att på det sättet statistiskt och geografiskt synliggöra den kreativa sektorn i Blekinge. Rapporten omfattar en analys över arbetsställen,

föreningar och utbildningar som är kopplade till verksamheter som sysslar med upplevelser.

Skåne-regionen har tagit fram rapporten *Språngbrüdan 1.0*. En kartläggning av möjligheter inom kreativ näring i Öresundsregionen.

Örebro har gjort en studie i samarbete med övriga regioner i Mälardalen för att skapa mer kunskap om KIBS-företagens (Knowledge Intensive Business Services) betydelse för sysselsättning och tillväxt. Ett utpekat område är PR och marknadsföring, som även ingår i den kreativa sektorn. Tanken är att detta arbete kommer att ge bättre förutsättningar för fler företag och särskilt den kreativa sektorn. Även *Västmanland* har ställt samman statistik för kreativa näringar inom länet. Denna har kompletterats med kvalitativa intervjuer med arrangörerna vid olika evenemang i länet som ska fungera som underlag för mötesplatsutveckling och utvecklingen av vertikala kluster runt mötesplatsen/eventet.

I *Jämtland* har en kartläggning genomförts för att undersöka behov och utvecklingsmöjligheter för kultur, kopplade till regionens attraktionskraft, entreprenörskap, företagande och god folkhälsa.

För att stärka rese- och turistnäringen i *Västerbottens län* bedrevs under åren 2002–2003 destinationsutvecklingsprojektet, *AC United*. Deltagare var enskilda, företag och representanter för kommuner och myndigheter i länet. Det kunskapsunderlag som projektet genererade har sedan dess fungerat som underlag för Västerbottens Turisms operativa verksamhet och som modell för samverkan mellan destinations-, regional och nationell nivå. Under 2008 revideras Västerbottens länsstrategiplan i samarbete med länets destinationer i projektet *AC United+*.

Nätverk

Nätverksskapande är viktigt för utveckling av den kreativa sektorn. Flera regioner lyfter fram breda nätverk med många aktörer. *Värmland* nämner sina egna resurscentra – Visit Värmland, Dans i Värmland, Film i Värmland och Slöjd i Värmland, som alla arbetar på olika sätt med att utveckla de kreativa näringarna inom sina respektive ansvarsområden – besöksnäringen, dans, film och hemslöjd. En del av arbetet bedrivs i projektform. Till exempel har Dans i Värmland ambitionen att i sitt Interregprojekt *Dansregion (2008–2010)* etablera en gemensam svensk-norsk arbetsmarknad för dansare och danslärare och Film i Värmland har inom projektet *Filmlyftet* bland annat samproducerat långfilmen *Rallybrudar*.

Förutom den offentliga infrastrukturen med kulturmiljöer, arkiv och kulturinstitutioner nämner *Västmanland* framför allt kvinnliga nätverk i regionen som KIR – Kultur i rörelse och KvinnTätt – Företagsamma kvinnor i Västmanland.

Också *Örebro* stödjer kvinnliga nätverk. Inom ramen för projektet *UTCED*, som syftar till att stimulera och stärka kvinnors företagande, har särskilda medel avsatts för att erbjuda kvinnor utbildning i att starta företag inom den kreativa sektorn. Fler av projekten som beviljas gäller

entreprenörskap och inspiration för kvinnors företagande. Bland annat kommer delprojektet N.I.K.E. ”från kulturarbete till kulturföretagande” att genomföras under 2009.

Fler nätverk håller på att bildas och KRUT-projektets uppgift är att stärka befintliga nätverk samt skapa nya.

I *Västerbotten* har KRENOVA ett brett nätverk och deltar i Nordiska rådets nätverk KREA-NORD, samt i de lokala och regionala nätverken mellan samverkanspartners i de projekt och insatser som görs i länet. KRENOVA har pågående samtal med bland annat Västra Götalandsregionen, Region Dalarna och ALMI Företagspartner om att starta ett nationellt erfarenhetsutbytesprojekt runt kulturföretagarutveckling.

Utvecklingsarbete, projekt

Det pågår ett mycket omfattande projekt- och utvecklingsarbete inom så gott som alla regioner. Här är ett urval av alla dessa projekt som visar på bredden och mångfalden i det utvecklingsarbete som pågår inom de kreativa näringarna.

KRUT-projektet som omfattar sex län och genomförs i tre etapper har nämnts tidigare.

I *Sörmland* har regionförbundet delfinansierat projektet ”ska” – ett entreprenörprojekt för att öka och utveckla kulturföretagandet i Sörmland. Redan år 2002 var länsstyrelsen med i tillkomsten av klustret *Idea plant*, som organiserar företag inom designad kommunikation. *Idea plant* kom till som ett stöd för de många studenter som läste någon form av Informationsdesign på Mälardalens högskola och som efter avslutade studier, antingen frivilligt eller på grund av bristande arbetsmarknad startade eget. Andra projekt i Sörmland är *HälsoSam* och *Matklustret*.

Regionförbundet Östsam deltar inte bara i KRUT-projektet utan också i *Creative Growth* tillsammans med flera regioner i Europa, liksom det nordiska forskningsprojektet *Eurodite*. Syftet är att öka kunskapen om hur kreativa kluster fungerar, vilka drivkrafterna och framgångsfaktorerna är och att ta fram en lämplig ”verktygslåda” för det offentliga stöd som behövs för dem som är verksamma i ett sådant kluster. I detta projekt och i flera andra frågor samverkar Regionförbundet med Linköpings universitet, framför allt Campus Norrköping.

Flera regioner nämner projekt inom landsbygdsprogrammet, bland annat *Kalmar*. I *Skåne* pågår projektet *Besökarna – Produktutveckling kulturarv, natur och filmturism i sydöstra Skåne*, som är ett samverkansprojekt mellan Region Skånes verksamheter – kultur, näringslivsutveckling, regional utveckling och miljöstrategier – med gemensam finansiering under två år på totalt 2,1 mkr. Medel har erhållits med motsvarande summa från Landsbygdsprogrammet.

Länsstyrelsen i Örebro har i sin genomförandestrategi för landsbygdsprogrammet för Örebro län 2009–2013 poängterat att naturturismen har stora möjligheter att växa i länet. Gårdsturism

har även lyfts in som en prioritering under åtgärden ”diversifiering till annan verksamhet än jordbruk”. Samtliga områden i Örebro län som deltar i Leaderprojekt har valt att lyfta upp och delvis lägga fokus på utvecklingen av besöksnäringen och landsbygdsturismen i länet.

Region Skåne driver även det tvååriga projektet *Expandera!* som fokuserar på att skapa tillväxt i små och medelstora företag med hjälp av ett medvetet designarbete. Projektet leds av SVID (Svensk Industridesign) och finansieras av Region Skåne, Länsstyrelsen i Blekinge, Nutek, SVID, Malmö Stad, Företagarna och medel från strukturfondsprogrammet Mål 2.

På *Gotland* finns flera projekt med målet att utveckla samverkan mellan företagen och utbildningar, att stärka bilden av Gotland som design- och kulturcenter och öka intresset för gotländska produkter.

Inom ramen för projektet *halland.se* bedriver *Halland* utvecklingsarbete utifrån två olika perspektiv. Det ena är ur affärs-, marknads-, produkt- och säljutvecklingsperspektiv inom respektive produktområde. Det andra är ur ett mer långsiktigt strategiskt perspektiv, till exempel omvärldsbevakning, teknikutveckling och kultur. Tanken är att man ska arbeta kundorienterat, vilket ska bidra till nya möjligheter för den kreativa sektorn.

Landstinget Gävleborg och *Region Gävleborg* arbetar för närvarande tillsammans med *Region Värmland* och *Landstinget i Dalarna* och *Region Dalarna* med en Mål-2 ansökan avseende ett tvåårigt projekt för utvecklandet av de kreativa näringarna. Beräknad projektstart är augusti 2009. Projektet innefattar bland annat kartläggning, nätverksbyggande, utbildningsinsatser, implementering av begreppet kreativa näringar, samt utvecklande av mötesplatser enligt den så kallade FUNK-modellen.

Tillsammans med tre övriga norrlandslän, KC-Nord och AF-kultur har *Landstinget Gävleborg* under de två senaste åren samarbetat kring ett näringsprojekt som syftar till att skapa arbetstillfällen åt bildkonstnärer. Arbetet går ut på att två konsulter per län arbetar med att ta fram fasta utsmyckningsuppdrag åt konstnärer, främst inom den privata byggsektorn.

Västernorrland har under drygt två år avsatt resurser för många olika verksamheter. En rad evenemang och projekt har genomförts. Det innebär förväntningar på nya utvecklingsidéer och stödinsatser. I Härnösand pågår för närvarande ett visions- och projekteringsarbete för kreativa näringar kallat *Härnösand – ett kreativt kluster*, där landstinget och kommunen delar på projektkostnaden. I samarbete med Technichus planeras en inspirationsvecka om upplevelseindustrin. I Örnsköldsvik görs för närvarande en extra resursförstärkning för att initiera mötesplatsverksamhet, utveckla nya utbildningsidéer, samt starta upp inkubatorsverksamhet för kreativa näringar. Den av gemensamma insatser framtagna *Kulturguiden Västernorrland*, www.kulturguidevasternorrland.se drivs för närvarande av landstinget.

Jämtland deltar som en av fyra noder i KK-stiftelsens projekt *Drivkrafter för nya näringar* och

arbetar därmed aktivt med utveckling av upplevelseindustrin. Forskning och kompetensutvecklingsinsatser genomförs och planeras för närvarande i destinationsutvecklande projekt som Färgfabriken Norr, Midnordic Filmcommission, Gastronomy region, Ecoparker, Eventstaden Östersund, Ullforum och GIM, Midt- skandinaviskt regionprojekt.

I *Västerbotten* drivs en rad EU-projekt som berör de kreativa näringarna. Några av projekten drivs gemensamt med Norrbotten.

KRENOVA är ett treårigt EU-projekt som ägs av Västerbottens läns landsting med Norrbottens läns landsting, Länsstyrelsen Västerbotten, Umeå kommun, ALMI Nord, EU och Framtidens Kultur som finansiär och/eller samverkanspart.

DINo – Digitala idéplatser Norr är ett treårigt EU-projekt med Skellefteå kommun som projektägare och där Västerbottens läns landsting, Umeå kommun, Länsstyrelsen i Västerbotten, EU, Luleå tekniska universitet och Umeå universitet är finansiär och/eller samverkanspart. Syftet med projektet är att skapa en affärsutveckling anpassad för företag och människor inom spel, film och webb. Och att bransch- och kompetensutveckling anpassas till företagens behov. Dessutom ska regionen marknadsföras på ett sätt som möjliggör att fler kreativa människor/projekt dras till den.

Filmbågen är ett treårigt Interreg-projekt med Filmpool Nord AB som projektägare och Västerbottens läns landstings resurscentrum för film och video – Film i Västerbotten – som samarbetspart/medsökande i projektet. Övriga medsökande i projektet är POEM i Finland och Filmcamp i Norge. Film i Västerbotten är projektansvarig för kurser riktade till mindre produktionsbolag och filmarbetare samt har delat ansvar för medieplattform och register tillsammans med POEM i Finland.

Design Västerbotten är ett treårigt projekt med Almi Nord som projektägare och med Länsstyrelsen i Västerbottens län och EU:s regionala fond som de enskilt största offentliga medfinansiärerna. Syftet med projektet är att design i betydligt större omfattning ska integreras i företagens strategier för affärsutveckling och att de därmed kan möta en hårdnande konkurrens. Projektet vänder sig också till den offentliga sektorn där design kan ingå i samband med upphandling av olika produkter och tjänster. Detta förväntas leda till attraktivare arbetsplatser och bättre kundorienterade tjänster.

Litterär turism i Norr är ett treårigt EU-projekt som ägs av Västerbottens läns landsting/Länsbiblioteket i Västerbotten med Norrbottens läns landsting, Umeå kommun, Skellefteå kommun och EU som finansiär och/eller samverkanspart. Projektet syftar till att stärka, utveckla och marknadsföra starka varumärken med litterära anknytningar i länen samt utveckla och stärka kulturturismen i länen. Projektet ska nationellt/internationellt marknadsföra och profilera länen kulturturistiskt. Projektet ska också utveckla och marknadsföra produkter och tjänster inom litterär turism i länen samt stärka och utveckla litteraturbranschen i länen.

Avsikten med projektet *Res & Ät* är att det ska utveckla regionens turistprodukter genom insatser som ökar gästens upplevelse av Måltiden. Res & Ät är ett 3-årigt projekt som startade 1 oktober 2008 och drivs av Västerbottens turism tillsammans med Österbottens Turism och Södra Österbottens turism. Projektet delfinansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden och Botnia-Atlantica programmet.

200 år av fred – kreativa näringar i Övre Norrland är ett treårigt EU-projekt med Umeå kommun som projektägare och Västerbottens och Norrbottens läns landsting, Skellefteå, Robertsfors och Piteå kommuner, Regionförbundet Västerbotten och EU som finansiär och/eller samverkanspart. Projektet 200 år av fred vill uppmärksamma det som på nationell nivå benämns som Märkesåret 2009.

Digital Djurpark är ett treårigt EU-projekt med Umeå universitet som projektägare och Lycksele kommun och Regionförbundet Västerbotten som finansiär och/eller samverkanspart. Syftet med projektet är att göra Lycksele Djurpark mer attraktiv för besökare genom att använda ny teknik som gör det möjligt att skapa en närmare kontakt mellan besökare och djur.

ARRAGAMM är ett treårigt EU-projekt med Lycksele kommun som projektägare samt Västerbottens läns landsting, Regionförbundet Västerbotten och EU som finansiär och/eller samverkanspart. Syftet med projektet är att utveckla ett mångsidigt, tillgängligt och kreativt utbud av kulturaktiviteter och därigenom bevara och utveckla den ursprungliga natur och kulturmiljö som Gammlplatsen i Lycksele utgör och därigenom också stärka berörda destinationers profil och attraktionskraft inom turism och upplevelser.

De nordliga kulturtraditionerna – en tillväxtfaktor är ett treårigt EU-projekt som ägs av Västerbottens museum AB och där Umeå kommun, Västerbottens läns landsting, Regionförbundet Västerbotten, Länsstyrelsen i Västerbotten, Norrbottens museum, Åjtte och Umeå universitet är finansiärer och/eller samverkanspart. Projektet har till syfte att lyfta fram de nordliga kulturtraditionerna och består av följande tre delar: Gammlia – det samiska friluftsmuseet, som innebär att bygga upp tre samiska visten samt att fylla dem med ett rikt aktivitetsutbud, Kulturturism ”för regional attraktivitet” – stärka varumärket SEVÄRT och genom nya klusterbildningar få kultur- och näringslivet att gemensamt skapa tillväxt i regionen och NORRUM – en framtida tillväxtfaktor – en plattform som på sikt kan leda till att Umeå får ett nationellt centrum för forskning och förmedling av nordlig natur- och kulturvetenskap.

Även i *Norrbotten* pågår många projekt inom området Kreativa näringar. Här följer en kort beskrivning av ett urval av projekten:

Filmpool Nord AB (www.fpn.se). Filmpool Nord är ett regionalt produktions- och resurscentrum för film, TV och audiovisuella verk. Filmpool Nord ägs av landstinget och länets kommuner. Swedish Lapland Film Commission är en del av verksamheten.

Designarena Nord (www.designarenanord.se). Projektet Designarena Nord arbetar för att öka medvetenheten om designens betydelse för att utveckla produkter, tjänster och miljöer i Norrbotten. Syftet är att skapa ett intresse för design och kanske främst industridesign eftersom det i allra högsta grad kan användas som ett kraftfullt konkurrensmedel på marknaden och ett sätt att öka intäkterna.

DesignLABland (www.designlabland.se). Designlabland är ett koncept för utveckling av designindustrin – Med kreativ bas i norrländsk mode-, grafik- & arkitekturkompetens. Syftet är att med passion och strategiskt processtänkande skapa innovativ konceptdesign samt att verka för ökad tillväxt, både ekonomiskt och personellt. Projektet ska också fungera som en länk mellan blivande och professionella designers, etablerade företag/institutioner och produktägare inom nämnda områden. Detta för att stimulera tillväxt samt uppmuntra eget företagande, verka för ökad produktutveckling, förädling och imageskapande kring norrbottniska råvaror, produkter och tjänster.

Swedish Lapland (www.swedishlapland.com/sv-SE/flash/start.aspx) Swedish Lapland är en ekonomisk förening med målsättningen att marknadsföra och utveckla länets besöksnäring för att därigenom öka tillströmningen av svenska och utländska besökare till länet, det vill säga de är vår länsturismorganisation.

I länet finns också nio destinationer som arbetar med turismutveckling.

Det finns också ett antal tematiska projekt inom turism som exempelvis mat, jakt- och fisketurism och design.

Attraktiv region (<http://norrboten.se>). Projekt Attraktiv Region är en femårig satsning på marknadsföring av Norrbotten.

Satsningen syftar till att stärka regionens attraktionskraft. Norrbotten ska uppfattas som en dynamisk och framtidsinriktad region av unga människor, företagare, besökare – och av norrbottningarna själva.

Målen för projekt Attraktiv Region är:

- Norrbotten är känt som en dynamisk region
- Norrbotten präglas av en positiv självbild

Konst. Exempel på ett konstprojekt är *Magnetite heavy art* som drevs i Jukkasjärvi vid IceHotel. En skulpturpark av magnetit, skapades av sju speciellt inbjudna konstnärer vid Torne älvs strand.

Mötesplats upplevelseindustrin. Mötesplats Upplevelseindustrin Piteå är en av åtta nationella mötesplatser initierade av Stiftelsen för kompetens- och kunskapsutveckling, KK-stiftelsen, vilka idag bildar Nätverket för Upplevelseindustrin. Projektets övergripande mål är att utveckla upplevel-

seindustrin inom turism/upplevelse samt musik och media, i Piteå och i regionen, och därmed bidra till att öka aktörernas konkurrenskraft. Detta arbete sker genom att stimulera gränsöverskridande samverkan mellan upplevelseindustri, övrig industri, universitet och offentlig sektor. Ett särskilt fokus läggs på att stimulera tillväxt i aktivitetsföretag.

Mötesplatsens kärnområden är:

- Nätverksarbete
- Produktutveckling inom kreativa näringar i gränsöverskridande pilotprojekt
- Metod- och processutveckling för möten och samverkan
- Kompetensutveckling

Musik. Exempel på musikprojekt i länet: Festspelen i Piteå, Förstudie Musikteater och dans för alla, The Greenhouse, BD-Pop.

3. Hur finansieras eventuella insatser (egna och andras medel, exempelvis från EU)?

Eftersom kreativa näringar representerar ett brett spektrum av branscher används många olika finansieringsalternativ i samband med satsningarna. Det gäller bland annat regionala projektmedel, olika EU-stöd, kommunala och landstingsmedel, medel från centrala myndigheter i samband med projektutlysningar, privata, stiftelsemedel med mera.

Jämtlands läns landsting säger sig ha många års erfarenhet av att samverka genom projektutveckling inom regional utveckling. År 2008 nådde länet en nationell topplacering när det gäller omsättning av EU-medel inom kulturområdet. Finansiering i projekten sker genom bred samverkan mellan landstinget, KK-stiftelsen, nationella och regionala offentliga aktörer, privata finansiärer och EU. Regional utveckling inom landstinget omsatte 2008 ca 32 miljoner kronor i EU-finansierade projekt.

Blekinge nämner dessutom behovet av riskkapital och mikrolån. När det gäller riskkapital planerar man att starta en Sydsvensk Entreprenörskapsfond under 2009.

4. Samverkar ni med andra aktörer och i så fall med vilka?

Västernorrland anger att deras utvecklingsarbete bygger på ett lokalt underifrånperspektiv initierat av företagaren, företaget eller hemkommunen. Till detta kopplas ett övergripande stöd från länet i form av regionala organisationer. Man har dessutom anlitat hjälp utifrån. Huvudinsatsen ligger i att samla och koppla samman befintlig kunskap, projekt, aktiviteter och aktörer, vilket sker bäst genom mötesverksamhet, konkreta samarbetsprojekt och informationsinsatser.

Norrbottnen nämner samverkan som en grundförutsättning för tillväxt och för att länet ska utvecklas. Samverkan pågår ständigt mellan länets alla aktörer, både i det dagliga arbetet och mer formellt som till exempel i det Regionala partnerskapet. Det regionala partnerskapet i Norrbotten består av länsstyrelsen, landstinget, kommunförbundet, Luleå tekniska universitet, arbets-

förmedlingen, Banverket, Vägverket, Sametinget, TCO, LO, SACO, Företagarna och Norrbottens Handelskammare.

De regioner som arbetar med projekt inom landsbygdsprogrammet anger att det finns olika samverkansgrupper mellan länsstyrelser. Samverkan inom landsbygdsprogrammet sker även genom Rådet för landsbygdsutveckling, som består av företrädare för alla länets kommuner, andra offentliga aktörer på landsbygden, näringslivsorganisationer, hembygdsföreningar och andra organisationer.

En annan samverkanspart som flera regioner nämner är ALMI Företagspartner AB.

5. Har ni behov av medverkan eller insatser från nationella myndigheter och i så fall på vilket sätt och med vilka?

Dialog lokalt – regionalt – nationellt

Jämtland anger att Sverige har en framskjuten plats i Europa när det handlar om sysselsätta i upplevelsenäringarna och att det finns en stor potential för framtidens industri. Det finns mycket att vinna på att tydliggöra kulturens roll och värde för nationellt hållbar tillväxt. Här har de nationella myndigheterna en viktig uppgift i att synliggöra området och verka för ökad dialog, samverkan mellan kultur- och näringspolitik på högsta nivå och medverka till utveckling av området på regional nivå.

Några av de regioner som deltar i KRUT-projektet anger att det finns behov av en pågående dialog mellan lokal, regional och nationell nivå för att de svårigheter man träffar på ska kunna lyftas och åtgärdas. Vissa delar kan åtgärdas lokalt och regionalt, medan annat gällande exempelvis lagstiftning och regelverk måste tas upp nationellt.

Någon region anser att en bra dialog och medverkan av nationella myndigheter är viktig i arbetet med strukturfondsprojekt och programarbete. Det finns också ett behov av att det skapas arenor där bland annat strukturfonds- och Interregprojekt inom delsektorer kan mötas för erfarenhetsutbyte. Inom en del områden – till exempel film och design – finns nationella aktörer som kan skapa dessa arenor, medan det förefaller saknas inom områden som ung musik.

Nationell strategi

Flera regioner anser att det behövs ett nationellt helhetsgrepp för den kreativa sektorn, men även ytterligare stöd från den nationella nivån för att tydliggöra sektorns betydelse och underlätta för entreprenörskap inom sektorn.

Västra Götaland anser att om ett nationellt program för den kreativa sektorn tas fram, bör det finnas kopplingar till näraliggande regionala program genom att bedömningar av ansökningar till insatsområden görs i samråd med den regionala nivån. Man bör också diskutera gemensamma formuleringar omkring fokus och förväntade effekter för att stödja sektorn genom natio-

nella/regionala insatsområden. Regionen föreslår också ett institut för att ”få fart” på frågan. Detta bör vara sammansatt av kompetenser från både nationell och regional nivå och ha en tvärkulturell prägel.

Statistik

Flera regioner tar upp behovet av bättre statistik. Det bör tas fram en nationell strategi för hur man mäter de kreativa näringarna och samordning av denna statistik.

Finansiering

Från regionalt håll finns önskemål om ytterligare statliga insatser för innovation inom sektorn, forskning och stöd till olika initiativ. Det kan också finnas behov av att genomföra regionala projekt även på en nationell nivå.

Erfarenhetsutbyte

Västernorrland bedömer att det finns ett behov av erfarenhetsutbyte och föreslår att det skapas en nationell databas där olika projekt, satsningar och utvärderingar läggs in och blir sökbara. Aktörer på regional nivå bör också kunna träffas och byta erfarenheter för att finna samverkansmöjligheter.

Forskning

Ett nationellt forskningsprogram borde inrättas, anser *Västernorrland*, som skulle länkas till den verksamhet som bedrivs i regionerna. Detta program skulle även utarbeta och tillämpa samma utvärderings- och mätmetoder på de olika satsningarna.

Övriga frågor

Övriga frågor som nämns ha betydelse för området är:

- Skatte- och redovisningsfrågor
- Immaterial- och upphovsrätten
- Statliga monopol (SR, SVT, Svenska Spel etc.)

